

TARANCI

AYLIK SANAT VE KÜLTÜR DERGİSİ
YIL: 1, SAYI: 3 FİYATI 100 KURUŞ
15 MAYIS 1967

(Kaya Özsegin)

www.arsivakurd.org

TARANCI — Diyarbakır Halkevinin aylık yayın organı. Sahibi: Halkevi adına Ruhi Nedimođlu, Yazı İşleri Müdürü: Coşkun Akyol. Yönetim yeri: Gazi Caddesi No. 54, Diyarbakır. Her ayın 15 inde çıkar. Sayısı: 1 lira; yıllık abone: 12 lira. Gönderilen yazılar iade edilmez Yazıların fikri ve siyasi sorumlulukları sahiplerine aittir. Dizilip basıldığı yer: Balkanođlu Matbaacılık Ltd. Şti. — Ankara.

TÜRKİYE'NİN KALKINMASINDA DOĞU İLLERİMİZİN YERİ VE DEĞERİ

Prof. NECATİ AKDER

Erzurum Atatürk Üniversitesinden sonra Diyarbakır'da, Ziya Gökalp Üniversitesinin kuruluşuna başlangıç olmak üzere, açılan Tıp Fakültesi Doğu illerimizin kültür kalkınması yolunda yeni bir hamle teşkil etmektedir. Burada kalkınma tâbirinin açıklanması gerekir. Çünkü kalkınma iki türlü tasavvur olunabilir. Birincisi, geri bir memleketin ilerletilmesini hedefler. İkincisi, gün görmüş bir çevrenin uğramış bulunduğu kader tersliklerine galebe çalarak, eski dinamik hayatına döndürülmesini ifade eder. Birinci durum Doğu illerimiz hesabına vârid olamaz. Doğu illerimiz Anadolu'daki müslüman Türk kültürünün kuruluş ve değişmesiyle daima istisnai bir ehemmiyete sahip olmuştur. Bu ehemmiyet genç Türkiye'nin temellendirilişinde haiz olduğu mevki ile mütenasip şükran ve hizmet borcu mülâhaza edildikçe ortaya çıkar.

Filhakika Doğu illerimizin Türk tarih ve kültürüne bağlılığı, bilinen devirlerin gerilerine uzanmaktadır. O bakımdan bu münasebet umumi-hususi ve eski-yeni şekilleriyle çift cephede incelenebilir. Umumi ve eski olan münasebet Türkiye ve Türklük hesabına bütün dünya medeniyetine, daha doğrusu medeniyetlerine taallük etmektedir. Hususi ve yeni olan münasebet ve illerde yetişmiş büyük fikir adamlarımızın, inkılâp tarihimiz ölçüsüyle, ichtihad ve mücadelelerine temas edilerek tayin olunabilir. Biz ilkin ikinci cephede kaydedilebilecek bir cemiyet ve medeniyet problemini işaret edeceğiz. Sonra bu problemin kalbine yöneltilmiş teşebbüslerle ilgileneceğiz.

Doğu illerimizin Türk kültür tarihine mal olmuş ilim, fikir, siyaset, sanat adamlarını bir kaç sayfada anlatmak şöyle dursun, lâıkiyla sıralamaya imkân yoktur. Onların ancak en şöhretlileri hatırlatılabilir. Büyük mutasavvıf şair Nesimi'nin, Bağdat yahut Diyarbakır'dan hangisinde doğduğu tereddüd konusu olmak la beraber, lehçe ve şivesi ikinci ihtimale hak verdirtebilecek mahiyettedir. Fuzuli Hulleli, Rûhi Bağdatlı, Nâbi Urfalı, Münif Antakyalı, Sümbülzade Vehbi Maraşlı, Naima adıyla tanınmış Mustafa Naim Halepli, Nevresi Kadim Kerküklüdür. XVIII. asrın ortasında doğup XIX. asrın ilk çeyreğinde vefat etmiş olan meşhur mütercim Asım ve ilmi yazıları, kuvvetli kalemi, arapça, farsça, ingilizce, almanca, fransızca dil bilgisıyla dikkati çekmiş olduğu rivayet edilen Tahir Münif Paşa Gazianteplidirler. Güneyden kuzey batıya doğrulunca tesadüf edeceğimiz Arapkir, Şinasi ve Namık Kemal'in saygı duymuş ve meclislerine katılmış oldukları Telemağ mütercimi Yusuf Kâmil Paşa ve doktor Abdullah Cevdet'in memleketidir. Onun güney doğusuna döndüğümüz zaman Diyarbakır, Doğu illerimizin eski kültür merkezi sıfatıyla, karşımızdadır. Onun kuzey doğusu ve kuzeyinde Türk kültür tarihi kadar İstanbulun tarihine karışmış isimler birer yıldız gibi ufku muza asılır. Boğaziçinin güzel bir semti olan Vaniköy, adını Vanlı Mehmet Efendiden almıştır. Bu zat tanınmış bir din ve düşünce adamımızdır. Erzurum'un Hâsankalesi Mârifetname sahibi İbrahim Hakkı ile Nef'iye yetiştirmiştir. İkinci Mahmut devri Tanzimata ulaştırılan geçiş safhasının mümessîllerinden biri olarak selâmladığımız Et-

hem Pertev ve Sadullah Paşalar Erzurumludurlar. Erzurum'un daha eski bir şöhretini teşkil eden Nef'i ile Diyarbakır'ın hamii Âmedisi Divan Edebiyatı ölçüsünde iki ayrı değerdir. Diyarbakır Büyük Selçuk İmparatorluğundan sonra Artuk Oğullarına, İlhanlıların küçülmüş devamı mahiyetindeki Celayirlilere beşik olmuştur; Karakoyunlu, Akkoyunlu, Osmanlı devletlerinin dayandıkları kültür hâkimiyeti hesabına büyük bir kuvvet merkezi vücuda getirmiştir.

Fakat Doğu illerimizin Türklüğe bağlılığı Selçuk devrine ve onun ötesine de inhisar etmemektedir. Bu bağlılık, yukarıda işaret etmiş olduğumuz vechile, daha gerilere, ilk çağın Hitit safhasına hattâ ondan da önceye uzanmaktadır. Anadoludaki en eski Türk kültürünü Hititlerinkine irca etmekten müstağni olduğumuzu yeni arkeolojik araştırmalar ve kazılar teyid etmiştir. Bunlar Anadolu doğusunda, temelleri Türk Orta Asya kültürüne bağlı ve çok eski bir Türk kültürünün hüküm sürmüş olduğuna şahadet eylemektedir. Asur, İran istilâları bu Türk kültürünün üstünden birer sel dalgası halinde geçmişlerdir. O dalgaların ardı sıra beliren Bizans istilâsı ile refakatinde vassal unsur karakterini haiz olan Ermeni safhası bir müddet hıristiyan hâkimiyetine yolaçmıştır. Müslüman Arap ordularının Bizans ile girdiği mücadele bu hâkimiyetin tasfiyesini, kesin surette, sağlayamamıştır. Tam tasfiye ancak ve gene, doğu illerinin temel kültürünü yaratan, Türk gücüyle gerçekleşmiştir. Selçuk devri işte o gerçekleşmenin timsalidir. Bu gerçekleşmede doğu illerimizin manevî çehresini resbit eden faktör Türklüğün İslâmiyet ile tesanüdüdür. Selçuklu devleti İslâmiyetin kökünü kazımağa andıçmış Haçlı akınlarını bozgun dan bozguna uğratarak yüksek bir dinî hakikat şuurunu sönmekten korumuştur. Türk İslâm tesanüdü İslâm öncesi safhalarında Bizans papazlarının içten çökerttiği, hiç olmazsa kendi kendisine, millî mahiyet ve tarihine yabancılaştırdığı, Anadolu Türklüğüne sağlam bir destek olmuştur. Doğu illerimizde, yıkıla yıkıla tüketilememiş anıtların tevsik ettiği Türk İslâm tesanüdü böyle bir tarihi kaynaşmadan fişkırmıştır; yoksa bu anıtların taş kesilmiş belagatlarıyla, göz ve gönülleri doldurarak, bütün şuuruz yıkıcılıklara asırlarca karşı koyuş-

ları, tükenip gitmeyişleri tesadüfe bağışlanamaz. Tesadüf ve kader tâbirleri bilgisizlik yahut kör umursamazlığın avuntusu olmaktan kurtulmak için ilmi tahlil ışığı altında aydınlatılmağa muhtaçtır. Abdülhak Hâmid :

«Tesadüfün de derim namı, şanı kanundur;

«Eğer bu günkü namı tesadüfse neyleyin kaderin?!»

şeklinde serdetmiş olduğu itirazı ile bu zarûrete dikkati çekmiştir.

Şu halde yeni bir Tıp Fakültesi ile Diyarbakır'da ilk adımı atılmış olan Ziya Gökalp Üniversitesinin doğu illerimize ödenmiş ikincî şükran borcumuz olduğunu söylemek yersiz sanılmamalıdır. Bu borcun mahiyet ve mânasını daha iyi anlamak için Türk inkılabının hazırlanışında doğu illerimize mensup fikir kuvvetlerimize biraz daha yakından bakılmalıdır.

— II —

Türk milletinin yüzelli yılı aşmış batılılaşma mücadelemizde Ziya Gökalp'in muhafazakârlık ve cezrilik tâbir etmiş olduğu fikir hareketleri batı illerimiz açısından ayrıca ehemmiyetlidir. Yalnız bu tâbirlerin deâlet eylediği mefhumlardan her biri, basitçiliğe meydan bırakmamak üzere, kendi payına aydınlatılmalıdır. Cezrilik (radicalisme) kökten inkılâpçılık mânâsınadır. Muhafazakârlık (conservatisme) da kökten inkılâpçılığın zıddına tefsir edilmektedir. Fakat kökten inkılâpçılık türlü türlü tasarlanabilir. Bu tasarlarda temyiz edilebilecek hususiyetler, hele vakıalara uygun olup olmamak vasıfları ihmal edilmemek gerekir. On dan dolayı kökten inkılâpçılığın topyekün ne kötülenmesi, ne de beğenilmesi tecviz edilmelidir. Aynı mefhum nüansı muhafazakârlık açısından da kaydedilmek uygundur. Muhafazakârlığın vakıalara aykırı cephesi mürteçilik yahut gerici-likdir. Ancak muhafazakârlığın bir hamlede gericiliğe nisbet edilmesi doğru olamaz. Doğu illerimizin fikir ve edebiyat hayatımıza kazandırmış olduğu iki şahsiyette kaydedebileceğimiz muhafazakârlık ve zecrilik çatışması o bakım-

dan uyarıcı olacaktır. Bu iki şahsiyet Süleyman Nazif ile doktor Abdullah Cevdet'tir. Onların ortak bir içtihat zemininde dostluk, hatâ kardeşlik göttükleri bile müşahade edilmiştir. Çatışmaları asla gericilik - ilerencilik kavgası şeklinde soysuzlaşmamıştır. Süleyman Nazif dil ve edebiyat zevki kadar muhafaza îkâr ruhunu babası Diyarbakırlı Said Paşadan almıştır. Said Paşa Türk gramerindeki sağlam bilgisiyle tanınmış bir eski edebiyat mensubudur. Ancak Süleyman Nazif eski edebiyat bilgisini, izinde yürüdüğü Namık Kemal'in tesiriyle, batı edebiyatına itibak ettirmiştir. Doktor Abdullah Cevdet ise gençlik çağına ait bir iki gazel ve Naat denemesinden sonra, hekimlik tahsilinin kendisini yöneltmiş olduğu müsbet ilimler sahasında, batı zihniyet ve zevkini, hiç bir sakınca iltizam etmeksizin benimsemiştir. Aslında ikisinin de, Türkiye ve Türklük hesabına takip ettikleri gaye kurtarıcı ve yaratıcı bir hayat nizamına ulaşabilmektir. Süleyman Nazif bu hayat nizamını Namık Kemal'de en güvr ve gürbüz tezahürü ile, romantik açıdan kavramıştır. Doktor Abdullah Cevdet, romantizmi daima gerçeklik şuuru ile tâdil edilmesi gereken bir edebiyat cerayamı olarak değerlendirmekten öteye gitmemiştir; Türkçe ve Fransızca şiirlerindeki hayal ve duygularına realist olmak isteyen hekim zihniyetini müdahale ettirmiştir. Haddi zâtında Süleyman Nazif realismi hafifsemiş değildir. İkisinin vicdanında da romantizm ve realizm sürekliliği çarpışma halindedir. Yalnız Süleyman Nazif'de romantizmin ağır basmasına karşılık, Abdullah Cevdet'te realismi, hayal ve duyguların tahakkümünden sıyırmak cehdi hâkimdir. O yüzden Abdullah Cevdet, kendi kendisini aşmak ihtiyacıyla, realizmini materyalizm sınırına götürmüştür. Çatışmaları her birinin kendi tarz ve istikametinde revaçlandırdığı ekstremlerle tecelli eylemiştir. Ekstremler, Fransızca bir vecizde işaret edildiği gibi, birbirine dokunur. Bu hükmü türkçemizde ifrat ve tefritin mahiyetce birbirine muadil olduğunu söyleyerek ifade edebiliriz. Mahiyet muadeleti, ifrat ve tefrit durumlarının dengesizliğindedir. Süleyman Nazif'in dengesizliği fikirlerini, bir çağlayan heybetiyle taşıp coşan, kelime-duygular uğultusu içinde sürüklemeye terk etmesindedir. Abdullah Cevdet aynı şeyi, fikirlerini alabildiğine duygulandırmakla yapmıştır. Batı medeniyetinin inkâr götürmez üstünlüğüne beslediği güveni ihtiras mertebesine vadmıştır. Bu ihtiras onu doğuya ve doğulu olan her şeye isyan ettirmiştir; doğulu bir şeyin batı medeniyetinde maddî-mânevî bünye değişikliğine uğratılmaksızın tekâmül edemeyeceğine inandırmıştır. Öyle ki bu ihtiras nihayet realismi, materyalizm sınırına yaklaştırdıkça, dinsizliğe malettirecek irredentist bir hüviyete sokmuş-

tur. Gerçi Abdullah Cevdet Hıristiyanlığın, isâmîyet gibi doğudan çıkmış olduğunu pekâlâ bilir. Hıristiyanlığın batı medeniyet; dışında kalmış olduğu takdirde doğulu vasfından uzaklaşmayacağını müdriktir. Ondan dolayıdır ki batı medeniyetine hayrandır; ve materyalizm sınırına dayandırdığı realizmini Hıristiyan romantizmi ile uzlaştırmaktan kaçınmamıştır. XVIII. asır ansiklopedist ve filozofların da bu durumun örneklerine tesadüf olunmaktadır. Lamettrie de bir askerî hekimdir. İnsanın makine olduğunu iddia etmiştir; ve Hıristiyan spiritalizminin hırçın bir muarızı olmakla beraber duyguyu bitkilere şumullendirmekten çekinmemiştir. XVIII. asrın din aleyhtarlığı Abdullah Cevdet'in (Jean Mesliere'nin Vasiyetnamesi) adıyla dilimize çevirdiği köy papazında en kesin formülünü bulmuştur. Melir'de materyalizm Kral Marx'dan önce, sosyalizme götürülmüştür. Onun dinde, daha doğrusu dincilikte reddettiği cihet ilâhî hakikat ve irade adına insan hayat ve hürriyetini kötürümleyen fatalizmdir. Doğu illerinin bu modern medeniyete susmuş hırçın çocuğu, zamanında Japonya müstesna, Asya ve Afrika'yı kâbuslu uyusukluğa gömmüş olan fikir ve iman sefaletine isyan etmiştir. Realizmini materyalizme vadmıran sebep, bahsettiğimiz dengesizlik hesabına boyte bir isyandır. Fakat bu isyan bir nevi iman ile müterafiktir; ve çeşitli yazılarında göze çarpar. Abdullah Cevdet «açık yürekle söylüyorum, demiştir, ben islâmın değil, itikadın değil, küfürün ve tereddüdün aleyhindeyim. Küfürden muradım lûgat mânâsıdır ki hakikati örtmektir. Tereddütten muradım imansızlıktır. Biz küfür ile, imansızlık ile maznünüz (zanlıyız). Küfür ile maznünüz; çünkü hakikatı saklamayı açıklamaktan ziyade seviyoruz. İmansızlıkla malûlüz; çünkü iman sahiplerinin şanından olan hiç bir amelin âmili (işin işçisi) olamadık... Bizde himaye edilecek, ihlâlden ve ihtilâlden tevehhüm olunacak bir itikad yoktur. Bu memleket kadar itikadsız, aynı zamanda bu memleket kadar itikada muhtaç yeryüzünde başka bir memleket yoktur. Ben bu kanaat ve itikad ile yanmaktayım. Hararetim, ateşim ve —eğer varsa— nurum hep bu mutlak itikadından geliyor... Ben o itikada gitmek, o itikadı istihsal etmek istiyorum ki bana vatan için, millet için, hürriyet için, insanîyet için nefsimi feda etmeğe kadar her gerekli kuvveti versin. Karanlıkta elimden tutsun. Fakat o benim canlandırıcım olmalı, ben onun doğurucusu ve besleyicisi olmalıyım. Ben bilmeliyim ki her mukadderim her muktedir olduğumdur: her muktedir olduğum mutlaka mukadderimdir. İşte bu feyizli ve kuvvetli itikaddır ki mukaddestir, samedânidir, müebbettir, müeyyettir, ve ona tecavüz edebileceğ el ve dil bilfarz mevcud olabilse, kesilmeğe, ezilmeğe müstahaktır.»

Muhafazakârlık - cezrilik çatışması, mefhumların mânâ nüansları kaybedildiği nisbette, çıkmaza sürüklenmiştir. Oysaki bir Süleyman Nazif'in muhafazakârlığı köksüzleşmiş ilericilik ütopyesi kadar, irticâ körlüğüne de yabancıdır. Dikkat ve ibretle tesbit edilmesi gereken vâkıa ise şudur: doğu illerimizin iki seçkin evlâdında teşahhus eden çift cereyanı o illerin başka bir evlâdı, Diyarbakır Türklüğünün Türk kültür ve tarihine kazandırdığı Ziya Gökalp dengelenmeye çalışmıştır. Ziya Gökalp Türklüğün modern medeniyet karşısındaki vazife ve mesuliyet sezgisiyle ilgili buhran ve problemlere daha ilk gençlik çağında temas etmiştir. Muhafazakârlık ve cezrilik çatışmasının, o problemlere tek taraflı mânâ vermek ısrarı ile mütenasip olarak, şiddetlendiğini kavramıştır. Bu kavrayış onun, şahsî tecrübesinde derinleşince, intihar teşebbüsüyle neticelenmiştir. Bir bakıma muhafazakârlık ve cezrilik çatışması vicdan — iz'an, kalb — zekâ, gönül — akıl aykırılışması sûretinde mülâhaza olunabilir. Duygu — fikir iman — zekâ, irade — zihin, hayat — mantık, din — ilim, değer — menfaat zıtlıkları bu çatışmanın korreleatifleridir. Ziya Gökalp onların dengelenirilemek dâvasında sınırlı ilim zihniyetiyle yetinilemeyeceğini, akıl — iman, ilim — din aykırılışmasını gözönüne alarak, takdir etmiştir. Bundan dolayı ilim yahut imandan yüz çevrilmesine de razı olmamış, ilme, bütün ilim öal ve hakikatlerini ulaştırıp terkip etmeğe elverişli olabilecek tarzda tasarruf eylemek lüzumunu savunmuştur. İmdi felsefenin belli başlı işi bu olacaktır. Felsefenin ilme nisbeti irfanın ilme nisbetine kıyaslanabilir. Türk halkı bunu anladığı için iki mefhumu kaynaştırmıştır. İlimden irfan beklemiş, irfansız ilme fazla değer biçmemiştir. İdrâkin kemâli olan iz'an zihnin, ahlâkın timsali olan vicdan hassasiyet ve iradenin, aksiyon plânında, tecellisidir. İrfan iz'an ile vicdanın işbirliğine tekabül eder. Ashında hassasiyet, hele iradenin zihni müzaheretten boşalması bir sakarlıktır. O halde irfan mertebesine erişmiş ilim seviyesinde iz'an ile vicdanın bütünleşmesi zarûridir. Bu zarûrete, Reformanın çok dikkate değer bir filozofu, Luther'in şahsî dostu Melancton, vicdansız ilmi kalbin harabesi olarak vasıflandırmak suretiyle, tercüman olmuştur.

Ashında bütünleşme temayülü zıtlıkların telkin ve dâvet ettiği bir ihtiyaçtır; ve tabiatta umûmidir. Ancak zıtlık ile çelişki (tenakuz) karıştırılmamalıdır. Çelişkili veya çelişik unsurlar birbirlerinden yalnız ayrı değil, fakat birbirlerine aykırıdırlar. Zıtlık ayrılığın en belirli tezahürüdür. Bütünleşme temayülü ayrılığın tâdil olunmasını hedefler. Ayrılık hususun-

da böyle bir ihtiyaç bahis konusu olamaz. Zira aykırılığın kesinleşmesini temsil eden çelişki halinde çelişiklerden biri hesabına ötekini tasfiye olunması şarttır. Çelişikler arasında her hangi bir bütünleşme ihtimali tasavvur edilemez. Zıtlaşmada ise, unsurlar bir kuvvetler gerilimi ihtiva etmekle kaldıkları için, bütünleşmeleri bu gerilimin dengelenmiş olmasına tâbidir. Çağdaş atom teorisi, öteden beri passif farzedilmiş olan madde ve maddiyetin böyle bir iç kuvvetler dengesi olduğunu isbat etmiştir. Namık Kemal madde ve maddiyet mefhumlarının şimdiki izahına vakıf olmadığı halde dış sükûnun iç hareketler dengesine dayandığını kavrayarak:

«İbzâli mesâide kusur etmeki olmuş,

«Vâbeste bu âleminde sükûnun harekâta;

«Mevtâ yaraşır, var ise rahat, döşeginde,

«İkadam-ü-tahammül gerek erbabi hayata!»

demıştır. İctimai hayatın dengelenirilişinde bu tabiat kanununa riayet etmek mevkiindeyiz.

Muhafazakârlık, fizikteki enerji akımı kanunuyla mütenasip olan içtimai değerler sâkını kanununa dayandıkça makûl olabilir; ve içtimai tesanüd dâvası ancak bu suretle müsbet zeminde temellendirilebilir. Fakat tesanüd dâvasının yanlış, hattâ tersine tefsir olunması da mümkündür. O zaman bir nevi idrak çarpıklığı ile karşılaşmış bulunulur. Ancak idrâk çarpıklığı, idrâk edilen objenin idrâk edildiği gibi tanınmasını, meselâ şaşılıkta tek çift görüldüğü için, gerçekten öyle olduğuna inanılmasını gerektirmez. Ama o şeyin büsbütün yok olduğuna da hükmedilemez. Böylece irticânın bile yanlış veya çarpık tefsir olunmuş vâkıalarla bir münasebet ihtiva etmek ihtimali düşünülebilir. Duyuların birsamaları yanında zihnin ve zekânın da birsamaları vardır. Ruhî arzular çeşitlidir. Nitekim modern psiko-patoloji müteaddid irade hastalıkları tesbit etmiştir.

Muhafazakârlık ve cezrilik aşırılışınca içtimai müesseselerin eski ve yeni formlarında mündemiç olan değerlerin idrâk yetersizliğine tekabül eder. Bu takdirde onların birbiriyle ulaştırılmasına çalışılmak câizdir. Zaten cemiyetlerin yapısı tek unsura inhisar ettirilemez. Öyle bir inhisarcılık sadece iptidaiîliğinde vârid olabilir. Zira iptidaiî organizmalar gibi, iptidaiî cemiyetlerde de hayati fonksiyonlar farklılaşmamıştır. Organizmalarla cemiyetlerin tekâmül mertebeleri fonksiyon farklılaşmasına göre taayyün etmektedir. Bu fonksiyonlar umumiyetle, din, dil, hukuk, ahlâk, iktisat, teknik sanat, nazari düşünüş, ilim, felsefe faaliyetleri

olmak üzere, sekiz türüdür; ve hepsinin tesanüdü topluluğuna hars, yahut medeniyet tâbir olunmaktadır. Hars zikrettiğimiz içtimai faaliyet ve müesseselerin sadece bir cemiyetteki hususi, medeniyet onların çeşitli cemiyetler arasındaki ortaklaşa, umumi tezahürüdür. İmdi muhafazkârlık ve cezrîlik hars veya medeniyet lehine bir dengesizlik sûretinde mütalâa olunabilir.

Ziya Gökalp, ilk bakışta birbirinin taban tabana zıddı sanılan bu iki cereyanı kaidecilik tâbir ettiği bir kavramış ve davranışta birleştirmiştir. Yani onları aynı kumaşın ters ve yüzüne benzetmiştir. Filhakika bunlar zıd istikametlerine rağmen hayatı, ona istedikleri gibi kabul ettireceklerine güvendikleri, kaidelerle idare etmek gayretindedir. Muhafazakârlığın bağlandığı kaideler islâmiyete malolunmuş doğu medeniyetinin, cezrîliğinkiler ise hıristiyanlığa tapulanmış batı medeniyetinin kaideleridir. Aslında ne islâmiyet doğu medeniyetine inhisar ettirilebilir; ne de batı medeniyeti hıristiyanlığın eseridir. Böylece islâmiyetin batı medeniyetiyle çatışması da yanlıştır. Ancak bu hakikatin temyiz olunabilmesi için iki medeniyetin bünyelerine, ilmi usullerle nüfuz edilmek şarttır. Muhafazakârlık milli harsi islâmiyete maledilmiş doğu medeniyetiyle aynileştirmek yüzünden batılılaşmağa mukavemet ettikçe irtica mahiyete sokulmaktadır. Cezrîlik, sözde inkılâp ve inkılâpçılık adına, kendi payına ve kendi tarzında aynı hatâyâ kapılmakta ve batı medeniyetine intibak etmek ihtiyacını milli hars zararına savunmaktadır. Zira ikisinin nazarı da da hars ile medeniyet, gerek form ve gerek muhtevaca farksızdır. Fakat o halde neden dolayı aynı mefhumun ayrı tâbirlerle ifade edilmiş olduğu sorulabilir. Bu durum, onların kanaatine, Ziya Gökalp'in aşırı tasnifçiliğinden doğmuştur. Tasnif veya sınıflama ilmi usulün bir cephesidir; ve tatbik olduğu gerçeklerle mütenasip olarak değerlendirilebilir; yani gerçeklerin çeşitlilik ve teferruatını titizlikle takip eylemek mecburiyetindedir. Usulün gerçeklere tabi olmak zarureti gözden kaçırılmadıkça, bu husustaki titizlikten ne feragat ne de şikâyet edilebilir. İmdi aşırılık iddiası da muteber sayılamaz!

Ziya Gökalp'in hars ve medeniyet tasnifi sahip bulunduğu gerçeklik şuurunun mahsulü olmuştur. Gökalp, yukarıda da kaydettiğimiz veçhile, harsin medeniyetten farkını, onların muhtevasında değil, bilhassa formlarında aramıştır. Her iki vâkıada sekiz türlü içtimai hayat tarz ve müesseselerinin birer bütün teşkil ettiğine dikkati çekmiştir. Ancak medeniyet bu bütünlenişin milletler arası çok umumî, hars ise milli ve hususî formunu temsil eylemektedir. Milli hars medeniyet müesseselerinin milli

bünyede şahsiyetli hale gelmiş olması demektir. Böylece medeniyet milletlerarası bir hars, hars de milli medeniyet olmak üzere tarif edilebilir. Muhafazkârlık ve cezrîliliğin ortaklaşığı hattâ, harsi, birincisinin, uluorta islâmiyetle iltibas olunmuş doğu medeniyetine, ikincisinin, hıristiyanlık hesabına istismar edilmeğe kalkışılmış batı medeniyetine tekabül ettirmesidir. Bu hattâ bize muhafazkârlığın irticaa malolunmasını kolaylaştırmıştır. Öte yandan cezrîlik, batılılaşma ihtiyacını milli ve dini değerler, umûmiyetle Türklük şuur ve şahsiyeti, hattâ siyasi hürriyet demek olan istiklâl prensibi zararına telâkki ve tevil etmeğe katılana bilmektedir. Ziya Gökalp'in derin bir gerçeklik şuru ile ihtiyar eylediği ilmi hassasiyette aşırı tasnifçilik merakından başka ve fazla bir şey göremeyenler olmuştur. Hattâ bazıları daha ileri gitmişler, rahmetli Yahya Kemal Beyatlı'nın Türkiye'de en tam ve sağlam batılı kafasına ve ilmi zihniyet kaygısına sahip bulunduğu şahadet ettiği bütün fikir ve mefkûre adamımıza skolastik hüviyet atfetmekten perva etmişlerdir. Skolastik mefhumunu orta çağa inhisar ettiren böyle bir tutumun memleketimizde orta çağ zihniyetini ve skolastik usulleri nisbet ilim ve felsefe ölçüsüyle tasfiye etmeğe uğraşmış müstesna bir insanı anlamak söyle dursun, orta çağ ve skolastik nosyonlarını bile kavramağa elverişli bir idrâk seviyesine erişmemiş olduğu tereddüd götürmez. Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği adına başkan Şevket Beysanoğlu'nun yayınlamağa koyulduğu Gökalp külliyyatını dikkatle okuyacaklar doğu illerimizin yetiştirdiği seçkin şahsiyetler arasında daima üstün mevkiini muhafaza edecek olan Ziya Gökalp aleyhine revaçlandırılmış zehapların sathiliğini mutlaka takdir edeceklerdir.

Hülâsa Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşundan sonra Diyarbakır'ın kavuşturulduğu Tıp Fakültesi ile temellenip gelişeceğine güvendiğimiz Ziya Gökalp Üniversitesi, Doğu illerimizin milli tarih ve hayatımızda başarmış olduğu hizmetlere yeni bir hamle ve istikamet getirmek yoluna girmiştir. Bu hususta, Ziya Gökalp'in Türk kültür inkılâbında haiz olduğu mevki ve ehemmiyete nüfuz etmek üzere sarf edilecek gayretler şimdiye kadar muhafazakârlık - cezrîlik çatışması bakımından işlenmiş hatâların devam ettirilmesini önleyebilir. Ziya Gökalp'in doğduğu şehirde kurulmuş bir Ziya Gökalp Üniversitesini yeni bir kaynağına çevirecek faaliyetler Doğu illerimize olan tarihi şükran borcumuzun da ödenmesine yarayacak ve Türk hayatına taze kuvvetler katacaktır.

ATAÇ'IN İŞLEVİ

KAYA ÖZSEZGİN

Ataç öleli on yıl olmuş. İnsan, zamanın, geçen zamanın bilincine birçok şeyden daha geç varıyor nedense.. Olaylar, zamanın geçişini daha bir hızlandırıyor. On yıldanberi Ataç yok. On yıldanberi, sanatımızda, edebiyatımızda Ataç'sız süregelen bir «kavg» var ama, aslında bu kavganın, Ataç'ın yaşadığı, yazdığı dönemdeki kavgadan, hiç değilse dolaylı olarak ayrılan bazı yönleri de açık-seçik ortada.. Üstelik bu çatışma, yalnız iki ayrı kuşak, iki ayrı «anlayış» arasında süregelmiyor, aynı kuşağın değişik eğilimdeki sanatçıları arasında da sık sık görülüyor. Olumlu düşüncenin, çağına uyarlı bir sanat ve edebiyatın bu yapıcı kavgaya dayalı olduğunu, öyle sanıyorum, bilinçli bir yöntemle, ilk, Ataç düşündürdü bize.. Ne var ki, Ataç, henüz yeter ölçüde yorumlanıp saptanamadığı için, onun üzerine yürütülen yargılar da yeterli, hatta doğru olamıyor çoğu zaman. Ataç öfkeli, çelişkendir, bir sözü öbürünü tutmaz kimi kez, görüşleri arasında ayrımlar vardır ama, gene de değişmez, aynı kalan yönelimleri yabana atılamaz. Birinci davranışını, çağımızın eytişimsel (dialectique) düşünce açısından yorumlamak ne kadar gerekliyse, köklü yönelimlerini, Ataç'ın eleştirici kişiliğini belirleyen özellikler olarak değerlendirmek de o kadar gereklidir. Ölümünün birinci yıldönümünde, onu anmak üzere yazı yazan ozanlarımızdan biri, Ataç'ın belki de en değişmeyen yönünün şiir tutumu olduğunu söylemişti. Bu tutumunda bağınaz değildi Ataç. Birinci yeniler için, Orhan Veli ve arkadaşları için öne sürdüğü düşüncelerde de, Divan şiiri için söylediklerinde de, bu belirli şiir tutumunun yankıları, izleri görülebilir. Şiiri ölçüye vururken, iyisini kötüsünden ayırırken, hep belirli bir davranışa göre düzenlemiştir kendisini.

Evet, gene de, değişir, durmadan değişir Ataç. Değişen olaylar karşısında, değişen insan, çağımızın bir gereğidir daha çok. Daha

sı, değişme hızlı oluyor; çağımıza özgü bir hızla oluyor. Bu hız içinde, çelişmenin, olumlu çelişmenin bir yeri, bir anlamı olduğunu kim yadsıyabilir? Bir dediğini, durmadan sürdüren, zihinsel geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kişilerden meydana gelen bir toplum düşünün. O toplumun yapıcısı, yürütücüsü aydınlar, yazarlar ve sanatçılar olduğuna göre, toplumu durukluğa (statique) iteleyeni kişiler de, bu aydın, yazar ve sanatçılar oluyor. Ataç, böyle bir düzenden yana değildi; eleştiri anlayışı bu durukluğa karşı kışkırtıyordu onu. Hem de sürekli olarak.

Ataç, bütün değişkenliğine karşın, inanılmaz biçimde etkileyici, kavrayıcıdır. Onun düşüncelerine karşı da olsanız, ona inanmak gereğini duyarsınız; öylesine etkileyici bir yöntemi, bir deyişi vardır. Düşünce, bu deyişle bağımlıdır. Düşüncenin gerçek anlamına varabilmek için, bu deyişin sıcaklığına varmak gerekir her şeyden önce. Birtakım doğrulara varabilmek için, birtakım düşünce birikimleri yapar Ataç, o birikimlere dayar sırtını; inandırıcılığı, biraz da bundan ötürüdür. Karalama Defteri'nin bir yerinde şöyle diyordu: «Önümüzde birbirine giren, karışan sorunlarımızın hepsiyle bir bütün olan, o karışıklıklar içinde yalnız kalmasını bilen hayat var; biz onun bir parçasını alıp o parçayı çözümlemeğe, o parça üzerine birtakım sözler söylemeye kalkıyoruz. Sonradan söylediklerimizin, yazdıklarımızın eksik kalmamasını, sahte olmamasını, derinlere gidebilmesini istiyoruz. Düşüncelerimiz, duygularımız bütünden doğuyor, biz onları bir parçaya yüklüyoruz. Bu yoldan gidince doğruya varılır mı?»

Ataç'ın ortaya serdiği, didiklediği sorunlar, bugün için de, yarın için de geçerlidir. Sanatın sorunları, belirli bir zamanda kesilmediğine, tersine, dönüşümlü bir ortama sürekli olarak aktarıldığına göre, Ataç ta işlevini yitirmeyecek, yeni düşüncelerin ışığında yeniden değerlendirilecektir.

İDEOLOJİLER

MEHMET ARITICI

Uygarlıkların yıkımında trajik bir yön varsa, o da, kişiöğluna, geçiciye, süreksize ve ölüme karşı kazandırdığı görece bir devamlılık, süreklilik ve ölümsüzlüğün elden çıkarılmasından, zamana karşı direnme gücünün büyük ölçüde hebâ edilmesinden ötürüdür. Ancak, ne denli olursa olsun bir uygarlığın değeri de, herşeyden önce insana onun yaşam ve özgürlüğüne gösterdiği saygıya bağlıdır. Bu saygının bulunmadığı, ya da yitirildiği yerde, uygarlığın taşıyıcısı olan toplumların varoluş nedenleri de kendiliğinden ortadan kalkmış olur. Sosyal örgütlenme anlamsızlaşır. Sosyal disiplin baskı haline döner. Bireyin, bu sözde toplumsal yasalara ve törelere uyması bir kölenin kölece boyun eğişiyle yer değiştirir. Ulusların Uluslara yardımı aynı paralellik içinde bir çıkar gütmeye, bir sömürme; güçlünün efendiliği, güçsüzün tutsaklığı olur. Kişisel ya da toplumsal yaşam bir çok insanlar ve toplumlar için bir «gözyaşı vâdisi», bir «cehennem» kesilir. O zaman insanlık ister istemez bu gece ortası karanlıktan kurtulmanın yollarını araştırma-ya başlar. Giderek, tedirginliğinin ilk büyük belirtisini «Ne yapmalıyız?» sorusunda açığa vurur. Gerçekten de tarihte bu denli dönemler ya da evreler olmuştur. Ve insanlık düşünürlerinin ağzıyla bu soruyu sormuştur kendi kendisine. Sözgelimi, Feodalizmden Kapitalizme geçiş döneminde yaşayan o ünlü Alman ozan Goethe, bu geçişi bir sıçrama ile gerçekleştiren 1789 Fransız devrimini karşısında aynı soruyu sormuş ve: «Yapılacak iki şey kalıyor: Ya yeniye sarılıp çöküntüyü çabuklaştırmak, ya da taşı tarağı toplamak en yenilerin en değerlilerin ardına takılıp şansını denizin öte yakasında denemek.» diyerek ancak iki çıkar yol olduğunu salıklamıştı. Nitekim kendisi de buna uyararak çöküntüye öyle pek çabuklaştırmadı ise de yeniye sarılmayı ihmal etmedi. Nasıl etseydi ki, sözünü ettiği en değerlileri, en kalıcıları zaten çöküntüyü çabuklaştıran yeninin içinde bulunuyordu. Goethe'nin kendisi de hiç değilse bu salıklamayı yaptıktan sonra anlamıştı. Gerçekten de her uygarlıkta geçicinin düzenini aşan, sürekliye ulaşan bir deyim evrensel olan bir yön vardır. Bu yön de uygarlıkların uygarlıklara bıraktığı bir kalıtım (miras)dır. Bu kalıtımın kendisi ise her yeni uygarlığın içinde yeni bir biçim yeni bir stil kazanarak devam eder.

Nitekim Goethe'nin zamanında Ortaçağ Uygarlığı çöküp gitmekte, Yeni Çağ Kentsoylu Uygarlığı ise göçen bu uygarlığın yerine hızla yerleşmekte; durmadan gelişip serpilme gücünü kazanmakta

idi. Bu yeni uygarlığın temel niteliği bireysel çıkarın kendisi idi. O kadar ki, iyilik ve kötülüğün ölçüsü bile bu çıkara göre belirleniyordu. İnsanın kendisi de bu bakımdan ekonomik bir varlık olarak tanımlanıyordu. J. S. Mill, bunun formülünü bile vermişti: «Yarışmayı sınırlayan herşey kötülüktür, onu genişleten (ise) iyiliktir. A. Smith'e göre de, bireyin ekonomik davranışlarının özgürlüğü kamu çıkarının gerçekleşmesini kendiliğinden sağlar. Kısaca, birey önce toplumsal ilişkilerden yalıtılıyor, sonra da herşeyin ölçüsü olarak alınır.

Ancak, bu türlü bir düşünüşün kaçınılmaz bazı olumsuz sonuçları da vardı. Gerçekten birey bir başına herşeyin ölçüsü olunca, o zaman toplumsal yaşamın bir çok alanlarında olduğu gibi dinsel alanda da bireyin inancı ne biçimde belirirse belirsin, sadece saygıyla, hoşgörülükle karşılanmalıydı. Sonra dinsel kuruluşların kendisi de devletin ilgisinin ve yardımının dışında bırakılmıyordu. Gerçi Luter, bireyi ancak Tanrı kurtarır demekle teorik olarak bireyle Tanrı arasına giren Kilisenin varlık nedenini altıkça (zımnen) yadsımaştı. Ama, kendisi bu dolaylı çıkarsamanın bilince olmadığı için, kilisenin kapılarına kilit vurmaya da istememişti. Hemen şuru da parantez içi ekliyelim ki, özce dinsiz olan kentsoylular, biçimce dindâr olma zorunluluğundan birtürlü kurtaramıyorlardı kendilerini. Nitekim, 18. yüzyıl aydınlanma dönemindeki kentsoylu düşünürlerin en olumluları bile bu yüzden tarihsel dire saldırırken, ussal (aklı) dini bir paravana olarak kullanmanın sağlayacağı toplumsal güvençten de elleri alamıyorlardı.

Ayrıca, bu türlü bir tutumda, her birey bildiğini okuyabilmeli, istediğini yapabilmeliydi. Bu bakımdan bir Prudon ya da bir Max Stirner gibi kışkırtıcılara hak vermenin zorunluluğu kabul edilmeliydi. Giderek «Biricik Ben»le «Yasasız Yasalı Toplum» istenilen bir şey olmalıydı. Ne var ki, herşeyin yasaksız, herkesin astığı astık, kestiği kestik olacağı böyle bir toplumda da mutluluğun, düzenin ve düzenin sözü bile edilemezdi. Doğrusu, kentsoylu düşünürler de bunu bilmiyor değillerdi.

Nitekim, bu yüzden olacak ki, tüm insanları birbirine tesbih taneleri benzeri bağlayan ortak bir us kabul etmekten, sonra, tek tek bireylerin öz çıkarlarıyla amaçlanan girişimlerini toplumun ortak yararıyla bağdaştıran «Gizli bir el» anlayışına baş vurmaktan da kendilerini alamamışlardır.

Ne varki, bu düşüncelerle bunları savunmak için ileri sürülen kanıtların öyle pek kanıksayıcı ol-

madığı, zamanla ortaya çıktı. Önce anlaşıldı ki bir başına birey bir gerçek değil bir soyutlamadır. H. Bergson'un da dediği gibi Robenson beraberinde toplumu götürmeseydi şu garip adasında bile bir başına yaşıyamazdı. Sonra tüm insanlara eşitçe dağıtılmış önsel ya da doğa üstü bir usun bulunmadığı; us denilen yetinin milyonlarca senelik bir ortak yaşam içinde belirip gelişen insansal bir nitelik olduğu anlaşıldı. Ayrıca yarışmacı kapitalizmden karteller ve tröstler gibi tekeli kapitalizmin çıkmasıyla, bireysel çıkarları ortak çıkar adına düzenleyen «gizli bir el» düşüncesinin çocuksuluğu ister istemez terkedildi.

Ancak, ne olursa olsun, bu uygarlığın Ortaçağ Uygarlığından üstün olduğu, toplumların gelişimine görülmedik bir olanak kazandırdığı, gittikçe müzeleşmeye başlayan ideolojinin tarihinde göz yumulmaması gereken zenginliklerin bulunduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Zaten bilindiği üzere ideolojilerin böbürlenişinden, kendilerini en doğru en yararlı olarak ileri sürüşlerinden ötürü sayısız kötülükler ortaya çıkmıştır. Ne var ki, aynı ideolojiler, küçümenebilecek iyilikler, yararlar da sağlamış, insanlığın gelişmesinde kıvançlı ilerlemelere de önyak olmuşlardır. Öyle ise bu çelişik durumu gerektiren nedenin üzerinde kısaca durmak boş bir çaba olmayacaktır sanırım. Gerçekten de bu durumu düşünce konusu yaptığımızda ilk göreceğimiz özellik tutuculuk olacaktır. Yani, ideolojilerin tutucu bir özellik kazanmaya başlamalarıyla birlikte yararlı olma nitelikleri de yiter, varlıkları bir kötülük bir gerilik simgesine dönüşür. Öyle ama, neden önce ya da ortaya çıktıklarında iyi, dinamik ve ilerici olan bu ideolojiler sonradan gerici ve çekilmez olurlar? Kısacası bunun nedeni, her ideolojinin bir sınıfın toplumsal olaylarla ilişkili olarak yaptığı bir rasyonelleşme olmasındandır. Daha açık bir deyimle, toplumsal olayların sınıf açısından görülmesi, anlaşılması ve düşünülmesi ideolojilerin varoluş nedenidir. Bu da, ideolojilerin hem göreceliğine hem de bu görecelik yüzünden belirli bir yaşama kaderine sahip olmalarına yol açmaktadır: Toplumsal olayların karmaşıklığı, özellikle bu karmaşıklığın ortak çalışmaların gelişmesiyle bütün bütüne artması, kendilerinin her h a n g i b i r n e s n e benzeri kesin ve genel tanımlamalar altına konulmalarını olanaksız kılar. Sonra, L. Feuerbach'ın da: «Kışoğlu sarayda başka klübede başka düşünür.» sözüyle dile getirmek estediği gibi, sınıfların ayrımı yaşıma koşullarından doğan görüş başkahlıkları ideolojilerin doğuşuna ve çeşitliliğine (sınıf sayısına) yol açar. Toplumsal gerçeklerin kimi sınıflara ayrı kimliklerine de mutlu gerçekler olarak görünmesi bundandır. Sözelimi, devlet erkini hiç değilse ço-

gunlukla elinde tutan sınıf, toplumsal gerçeği ve bu gerçeğin yol verdiği kötülükleri haksızlıkları gizlemek ister, görmezlikten gelir. Gerçek nedenler yerine elverişli (işine gelen) nedenlerle durumu yorumlar. Çünkü acılı gerçek onun çıkarına uygundur. Zaten ideoloji, toplumsal gerçeklerin ideleştirilmesi, erince, çıkara, özenene uyacak biçimde anlaşılmasıdır. Bu yüzden de egemen sınıfın gördüğü şey görmek istediği şeydir. Mevcut düzeni sürdürmek, bu düzen sızlığını ve rasyonelleştirme yoluyla görünmez hâle getirmek biricik arzusudur. Bu arada önemli bir yön daha ortaya çıkar: Her toplumsal sınıf egemenliği eline geçirdiği ya da bu egemenliğe tam olarak katıldığı dönem içinde, ilerici bir ideolojinin taşıyıcısıdır. Ne zamanki bu egemenlikle yeterince palazlanır, o zaman yavaş yavaş tutucu olmaya başlar. Özellikle, bu egemenlikten ve bu egemenlik yoluyla sağladığı çıkarlardan olma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca da bütün bütüne gerici kesilmeye başlar.

Önemli bir nokta daha: Egemen sınıf ideolojilerinin gittikçe aksiyondan uzaklaşmaları varoluşlarının ve geçerliklerinin kanıtlarını gerçek dünyadan ve aksiyondan ya da bir başka deyimle nesnel yaşamın kendisinden çıkarmaları yerine bu dayanakları sadece soyut düşünce dünyasından çıkarmaya çalışmalarıdır. Özellikle her işi sözle halletmeye çalışmaları, aşırı biçimcilik, özstüz bir düşünceye bağlanmaları en önemli belirlenimleri olarak görünmektedir. Politikacıları olsun, aydınları olsun açık görüşlülükten, tutarlılıktan dem vurmalarına rağmen büyük bir kararsızlık içindedirler. Hoşgörülükleri bile çoğu kez ahlâki bir ölçü yoksunluğundan ileri gelmektedir.

İdeolojiler, sınıfsal ülkülerin dile getirilmesi ise, Anayasalar bu ülkülerin hukuki belirlenimleridir. Bu itibarla Anayasaların en iyileri toplumsal sınıfların tümüne ait ideolojilere gelişme ve gerçekleşme olacağını sağlamıştır.

Onun için en demokratik Anayasalar, hangi ideolojilerin haklı, hangisinin haksız olduğunu önceden ileri sürüp, toplumsal gerçekler adına tanrısal buyruklar ileri süren değil; ringine ve biçimine bakmadan, toplum içindeki sınıflarla ilişkin tüm ideolojilerin kendilerini söz ve fikir olarak sergileme ve gerektiğinde de demokratik bir baskı gurubu halinde zorlamasız aksiyonda bulunma olağanını eşitçe sağlayandır. Gerçekleşme ya da kurumlaşma aksiyonundan zorlama olmayacaktır. Tüm yasaların üzerinde birleşebilecekleri biricik nokta bu olmalıdır. Çünkü her ideolojinin baskısı sadece ve sadece mutluluğun bir çağrısı, ya da kardeşliğin ve insanca yaşamının bir töreni olmalıdır.

KRAVATLI BİLİSİZLER

ORHAN AYDEMİR

«Kütüphaneciliğin okulu vardır ama aydınlığın okulu yoktur.»

S. N. ÖZERDİM

Eğitim düzenimizin bozukluğu ve ekonomik düzenden yoksun oluşumuz sonucu bugüne dek çoğunlukla renksiz diplomalar, yarım aydınlar yetiştirmişiz. Öyleki bugün okullarımızda olayların nedeni araştıran, soran bağımsız ruhlu öğrencilere saygı gösterileceği yerde, adı dik kafalıya, aksiyeye çıkarılarak ezilmek istenir. Öğrenci ister — istemez çoğunluktan yana kayıp, öğretmenin dümen suyundan giderek «ahfeşin keçisi» gibi onun her dediğine başını sallamak zorunda kahr ve kişiliği topluluk için de erir, yok olur.

Tüm öğrenimi boyunca salt kuramsal bilgiler öğütleyen 50 — 60 kitabı istemiye istemiye ezberliyerek bir diploma alan öğrenci her şeyin bittiğine inanır. Onca ufuk görebildiğinden, bilim öğrendiklerinden ibarettir. Kendisini öğrenime zorlayan kaygılarından bittiği için okuma — yazmayı, araştırma — incelemeyi bir yana atar. Aydın olmaktan dağlar değgin uzak bu kravatlı bilisizin yüzde sekseni ilkokul aydınlığından bile geçmemiş bir toplumda adı aydına çıkar. Şimdi onun için tek bir kaygı kalmıştır: Bir takım el — etek öpmeler, kaydırak oyunları ile uğraşmanın en yüksek derekalarına tırmanmak. A-TAÇ böyle davranan diploma ve etiket kolleksiyoncuları için şöyle diyor: «Aydın geçinenlerimizin çoğuna bak: Bilim — Yurduna (Üniversite) gitmişler, orada öğrendiklerini; öğrenmişler Tüzekçi (Hukukçu), sağın (doktor) olmuşlar. Artık artırmaya bakmazlar bilgilerini. Öğrendikleri işlerini görmeye, geçimlerini sağlamaya yetiyor ya, çoğunun ne yapacakları? Kimi de okur. Nedir okuduğu? kendi uğraşına (mesleğine) değgin yazılar, betikler. Başka alanlara göz atmaz. Kendi uğraşının dışındaki şeylere neden baksın? Bilim — yurduna gidip çalışmış olması, bir iş görmek, geçimini sağlamak için değil miydi? Aydın denemez böylelerine. Birer işçi olmak

tan öteye geçemezler»

Yüz kişimizden otuz — kırkımız okuma — yazma biliyor bugün. Eğer bu harfleri çalmaya okuma — yazma denebilirse Batıda okuma yazma bile yeter görülmemekte bugün. Bakınız Jean Paul Sartre, «Çağımızın Gerçekleri» yapıtında ne diyor: «Her insan için gerekli olan bu en aşağı bilgi, bugün artık hiç de yeter değildir. Bu bilgi onu edinen insanın bu dünyada yönünü bulmasına, kendi durumunu belirten birbirine bağlı koşulları kavramasına, olan — biteni yargılamak için gerekli açılardan düşünmeye bakmasına yeterli değildir».

Onlar nerede, nelerle uğraşiyor, biz burada ne yapıyoruz?

Bugünkü düşün yaşantımız Osmanlılık — Cumhuriyetçilik savaşı durumuna gelmiş bulunmak tadır. M. Kemal'in yok ettiğini sandığımız hilâfetçilik ve ümmetçilik içten içe hortlatılmak istenmektedir. Fakat bu tutucuların karşısında Atatürk ilkelerini benimsemiş, buna uygun eylemlere varmış gerçek aydınlar da yetişmiştir. Bu soylu aydın kuşağı kendi önemini kavramış, çağının ve yurdunun gerçeklerinin bilincine varmış, bir gün bu yabancının kapitaliste, yarı yabancının şirkete kiralanıncı çıkarıcı solucanlar gibi değil, halkının bu yurttan insanca yaşaması için yarımın mutlu Türkiyesini kurmaya çalışan, Cumhuriyetçi; sosyal adaletçi manşal yürekli aydınlardır.

Ahşılmışın dışında bir temel çözüme gidemeyen mürekkep yalamış, forslu(!) kişiler bu inatçı aydın kuşağı önünde yenilecektir ergeç. Toplumumuzun yeni yeni atılımlardan alıkoyan bu beyinleri sarıklı, kafaları melon şapkalılardan, bu kravatlı bilisizlerden, diplomalı, yobazlardan kurtarmadıkça, okumamız bilisizlerden kurtulmamız olanaksızdır.

DİL VE EŞEK ARILARI

TAMER TEZİN

LORD Kinross, dilimize çevrilen «Atatürk, Bir Ulusun Yeniden Doğuşu» adlı kitabında dil özleşmesi konusunda şöyle diyor: «Bu reform, Türklere Türklüklerini Gazî'nin öteki reformlarından daha çok sezdirdi.»

Üç dilden karma «Osmanlıca»nın bize neler yitirttiğini çok iyi bilen Türk Ulusu, öteki devrimler gibi buna da dört elle sarılmıştı. «Batı uygarlığına uzanan köprü» kurulmuş oluyordu. Püsküllüoğlu'nun deyişiyle. Artık durmak olmazdı. Önce Türkçeye uymayan Arap alfabesi atılarak, yerine Latin alfabesi getirildi. İlk aşamaya böyle varıldı. Bunu dideki yabancı sözcüklerin atılması, yerlerine Türkçelerin konulması için yapılan çalışmalar izledi. Bütün engellemelere karşın yılmadan, bıkmadan çalışan dilcilerinizi gönülden alkışlarız.

«1930 dan önce sözlüğümüzdeki 30.000 sözcüğün 12.700 ü yani % 43 ü Türkçe idi. O zaman yazı dilimizde % 35 Türkçe sözcük kullanılıyordu. Bugünkü sözlüğümüzde bulunan 27.000 sözcüğün ise 15.700 ü yani % 58 i Türkçedir. Yazı dilinde % 72 oranında Türkçe sözcük kullanılıyor. Son 34 yılda genel dilimiz 3.000 Türkçe yeni sözcük kazanmıştır. Bu sözlüğümüzdeki 27.000 sözcüğün % 11 i eder. 34 yılda yazı dilimizin Türkçe sözcükleri kapsama oranı % 35 ten %72 ye yükselmiş, yani Türkçe sözcük kullanma çabası % 37 artmıştır.» (1)

Bu gelişmenin yeterli olduğunu, hele dilde özleşmenin durması gerektiğini söylemek doğru olmaz. Bilâkis özleşmeye hız kazandırmalı, dil kurumunun dilci çalışmalarını baltalamak isteyenlere karşı birliğiyle savaşmalıdır.

TÜRK DİLİ VE ATATÜRK

«Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtaracaktır.» diyen Atatürk, her halde kendinden pek kısa bir zaman sonra:

«— (Millet) yerine (ulus) kelimesini kullanan komünisttir.»

«— Ataç, beş liraya kelime uydu duran bir namussuzdur; gecede iki yüz kelime uydurup sabah bin liraya alıyor; dilini, milletin parayla dışardakilere satıyor.» gibi sözlerin Türkiye'de söyleneceğini düşündün bile geçirmemiştir.

«Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.» dediği öğretmenler arasında «Dilbilgisi» dersinde eşitlik yerine «müsavat», bağlaç yerine «rabita», ses uyumu yerine «aheng-i telâffuz» diyenlerin; iki ünlü harf arasında bir ünsüz sıkıştırıp bunu «tek hece» diye yutturmaya kalkanların; tutturamayınca kara tahtaya Arapça birşeyler karalayarak: «Ben her zaman diyorum işte, Türkçenin öğrenilebilmesi için okullarımıza Arapça konmalıdır» cevherini savuranların çıkabileceğini bilmem hiç düşünmüş müydü?

8 Mart 1933 te: «Ulusal ülküye ulaştıran öz dil yolunda durmadan şaşmaz büyük adımlarla yürümeye verdiğiniz değerden dolayı sizi överim. Yüreğten sevgiler çocuklarım.» diye alkışladığı Milli Türk Talebe Birliğinin bugün:

«— Fuzulî, Baki şairimiz; reform istemiyoruz; rönesans istiyoruz.» diye ciyakladığını, Yunus Emrelerin, Dedekorkutların, Karacaoglanların adını bile anmadığını görüyor muydu?..

ZİYA GÖKALP AŞILMIŞTIR

Olur olmaz dil kurumunun karşısına Ziya Gökalp'i sürenler, özleş-

menin önüne bu yolla da geçemeyeceklerdir. Gökalp'in dil üzerindeki düşünceleri bugün aşılmıştır. O da sözcükler üretiyor, fakat bunları Arapça temeller üzerine oturtuyordu. Zamanında tutunanlar oldu. Ama yabancı köklere dayandığı için sonunda unutulup gitti bu sözcükler.

Örneğin, ideoloji yerine «fikriyat» ve «mefkureviyyat»; denasjonalizasyon yerine «istimlâl»; intolerance yerine «mesaafesizlik» karşılığını koyuyordu. «Tanık» «Günaydın» gibi sözcüklerin Türkiye'de tutunamayacağını yazıyordu. Ama bugün görülüyor ki dildeki özleşme Ziya Gökalp'i çok gerilerde bırakmıştır.

İSTANBUL TÜRKÇESİ

Halkın bağrından çıkmayan bir sözcüğün dilimize alınmasının doğru olmadığı görüşü ile İstanbul ağzında konuşulmayan sözlerin Türkçeye girmemesi düşünceleri kalıyor geriye.

İstanbulun nüfusu iki milyondur. Bunların hepsi bir sözcüğü aynı sesle söyleyemez. Biz yine kabul edelim: Bir Türkçe sözcük en güzel şekliyle İstanbul ağzında söylenir; onun için İstanbul halkının konuştuğu Türkçenin dışına çıkmayalım, temel o olsun:

İyi ama İstanbul'da konuşulmayan, fakat Anadolu'nun dört bir yanında milyonlarca Türkün kullandığı «bildir, urba, eğin, sivriç, gözöl... v.s.» sözcükleri Türkçe saymayacak mıyız? Ya da onların İstanbul ağzına geçmesini mi bekleyeceğiz? İstanbul'lu ayakkabıyı bayağı bulup «pabuç» derse; aşevinde yemek yemekten utanır «restoran» a giderse; ayakyoluna girmekten cayar WC yi yeğ tutarsa ne olacak? olacak değil, olmuyor mu?

Biz bunları mı Türkçe sayacağız?

Türkçe karşılığı bulunan kavramların, terimlerin yabancıları atılacak, Türkçesi bulunmayanlara Türkçe sözcük türetme kurallarına dayanarak karşılık uydurulacak.

Hiçbir varlık ya da kavram, benim adım falandır» ya da «filandır» diye insanların karşısına çıkmamıştır. İnsanlardır onlara birer ad uydurma gereğini duyanlar. Arapça için de Siyamca için de böyledir bu!.. Her dilde olağan sayılan uydurmanın Türkçede olamayacağını söylemek, sözcük uydurma yerine başka dillerden almayı salık vermek; «Sen südün kaymağını ye, ben artığını.» demekten başka nedir ki?..

SALDIRILAR

«— Meselâ uyduruk kelime ve devrik cümle (sol)un Türkçeyi yıkmak için bir icadıdır.» diyen kişi bu sözlerini söylerken «müttekâ-yı zer-kes-i cahe» mi dayanıyordu yoksa devrin altın işlemeli şopasına mı? Bunu en iyisi kendisine sormalı!..

Bir zamanlar dil kurumuyla aynı saflarda çalışanların, yaratma güçlerini yitirdikçe özleşmenin karşısına geçmeleri ve bunu «karanlıktan aydınlığa çıkış» olarak nitelemeleri hiçbir dil anlayışıyla bağdaşmaz.

Kendi yazılarında kullandığı bir sözcüğü örnek göstererek: «Dikkat buyurun, (dini) demedim demek (dinsel), tatlı ve yerinde bir kelime olmuştur.» diyen gerçekten «müttehâ-yı zer-kes-i cahe» dayanmış birinin sözlerine dikkat buyurduk ve bize, kendi ağzıyla, dildeki özleşmeye karşı durulamıyacağını, tarihsel akışın önüne geçilemeyeceğini doğrulamış oldu.

Onlara son sözümüzü Diyarbakır'lı bir genç ozanın ağzından söyleyelim:

«Bu direnmelerden ne çıkar
Ne çıkar karanlıkları seymekle.» (2)

- (1) Türk Dili, Sayı: 185, Ocak 1967
(2) Yusuf Savaş (VARLIK 15 Aralık 1964).

Desen: Erol Salman

yazıklara giden

Güzelliğinin yedi rengini okşarken ellerim
Aşk yoluna dudaklarından mezmurlar döküldü.

Hemen yakalamıştık zamanı hatırlıyor musun?

Geleceğin en yakın ucu avuçlarımızda
Ve bir çimdik atıp kalçasına dünyanın
Göz kırpmıştık kendi kendimize karanlıkta,

Ah o ne çingene hürriyetiydi koynundaki
Ve bu ne yanıp «Ah» çekiştir yazıklara..

NECİP KÖPRÜLÜ

ÇOLUK ÇOCUK

REMZİ İNANÇ

Küçük çocuk kundağı içinde, babasının kucagında, iyice uzamış kara sakalina başını, ak, yumuşak, kirli süt kokulu yüzünü sürüyordu. Değdirip değdirip çekiyordu. Anlaşılmaz bir sevinç, bir haz duyuyor olmalıydı. Güllüyordu sonra. Bu kez yumuk yumuk ellerini babasının karışık suratına çaldı. Babasının bu olup bitenlerden hiç mi hiç haberi yoktu. Belki de kanıksamıştı. Ama rahatça söylenebilir ki, baba bütün bunlardan uzakta; göğsüne, kucagına değin düşen emziği çocuğun yüzüne bakmadan, ağzına el yordamıyla götürmeğe çalışıyordu. Cocuğun o ince, o sütlaç rengi yüzü gür kara sakala değende, bir metre ötede masa başında oturan memurun içine bir ürperti, bir gıdıklama götürüyordu. Sakallı adam konuşmağa başladı.

«Evet beğim. Haklısın beğim. Vallahi haklısın. Ne yapalım, biz cahiliz. Köylü milleti...»

Bakımsız Çocukları Koruma Derneğinin genç, zayıf, ince bıyıklı memuru, sakallı adama sordu:

«Kaç yaşındasın?»

«Eh, elliye vardık.»

«Karin kaç yaşındaydı?»

«Yirmi, yirmiiki vardı herhalde...»

«Karinin seni ve çocuğunu neden bırakıp kaçtığını biliycr musun?»

Sakallı adam kucagındaki çocuğa baktı.

«Ne bileyim ben.. Birlikte iyi kötü yaşıyorduk. Aç değil, çıplak değildi. Ona ben baba gibiydim hem. Bir gün akşam eve geldim ki, bu çocuğu dip odada bir kundağa iyice sarmış, emziği ağzına tıka-mıştı. Kendisi ortabıkta yoktu. Komşulara sordum soruşturdum. Aramadığım yer kalmadı. Çocuk daha üç aylık. Ne sus'tan, ne dur'dan anlar. Ben koca he-rif bununla nasıl uğraşırım. Siz söyleyin gayri...»

Genç memur, sorgu yargıcı gibi soruyordu:

«Son günlerde hiç kavga ettiniz mi?»

«Hayır beğim. Ben çekişmem kariyla. Huyum değil. Bazı günler böyle bir hava görsem ya susarım, ya da dışarı çıkarım. Ne de olsa gençtir, cahiidir, derim.»

«Nikâhınız var mıydı?»

«Hayır. Belediye nikâhi ile evlenmedik. Köyümüz usûlüne göre, atamızdan gördüğümüz üzre evlendik.»

Odadan dairenin havuzlu bahçesi ve bahçedeki çeşitli dağınk çiçekler gözüktüyordu. Aylardan Temmuz'du. Bahçeye bakan odanın iki penceresi de ardına dek açıldı. Arada bir hafiften usunmuş rüzgâr doluyordu içeri.

Diyordun ki Neşi, bunların talibsizlikleri, yıkımları önce başladı. Dünya onların gözlerini açtığı zaman değil; onlar dünyaya gözlerini açtıkları zaman. (...) Makineler tam hızla çocuk doğurtup çocuk öldürüyorlar.

Sakallı adamın yanık, esmer yüzündeki kırışlardan yorgunluğun, bunaltının ılık terleri bir bir atlıyordu. Tam burnunun ucuna gelince çocuğu sol koluna alıyor, serbest kalan öbür kolunun yeniyle teri topluyordu. Sakallı adamın kirli, sarı dişleri vardı. Ama sağlıklı gözüküyor. Sakallı şimdi kucagındaki çocuğu unutmuş. Gözü bir yerde, bir memurda, bir dışarda. Kucagındaki sanki bir eşya; düşüp kırılması için kucagına bırakılmış ve de iyice tutulması sıkıca söylenmiş.. Biran önce bu emanet alınsa da kurtulsa. Bir oh, dese...

İnce bıyıklı memur esniyor. Demin elinden bıraktığı dergiye gözü kayıyor. Bir cigara yakıyor. Sakallıya da bir tane uzatıyor. Birlikte tütürüyorlar. Sakallı utanıyor. Umütlanıyor. Kızıyor. Başını salıyor. Arada bir çocuğa bakıyor.

Odanın öbür ucunda oturan ve elindeki romana iyice eğilmiş hemşire, kitabı masanın üstüne usulca bırakıyor. Yanlarına geliyor. Esniyor. Bıkkınlık içinde.

«Ne o, yine çocuk mu alacağız Yuvaya?»

Sakallı, memura dönüyor:

«Memur beğ, ne olursunuz, bunu bugün Yuvaya alın. Ölür mü?. Bende kalsa da ölür. Hiç olmazsa gözüm görmez. Evde bir çocuğum daha var. Şimdi komşuların yanında. Durup duruyor. Bu yaştaki çocuğa kimse bakmak istemiyor. Ben reneberim. Bu çocuk elimi ayağımı bağladı. Tam dört gündür yüzümü bile yıkayamadım. Allah rızası için bir komşu kadın çıkıp da «Ver herif, bir gün çocuk bizde kalsın» demedi. Öbürü dört yaşında. Bu sebepten tutuyorlar onu da...»

Genç memur, dilinin ucuna kadar gelip de bir türlü söylemeğe çekindiği soruyu sordu:

«Karinin biri tarafından kandırıldığı aklına gelir mi?. Yani nasıl diyeyim?. Genç olduğunu söyledin. Senden başka bir erkekte gözü olduğunu sanır mısın?»

Sakallı adam hoşnut olmadı bu sorudan. Gözlerini ilk olarak dikkatle çocuğun yüzüne götürdü. Memura bakmadı. Hemşire kadın sırtını memurla sakallıya dönmüş bahçeye bakıyordu. Sakallı bu sorulara cevap vermenin zorunlu olduğunu sanıyordu. Kesik kesik:

«Valla bilmem ki, belli olmaz ki.. Kari kısmı.. Son günlerde hep «canım sıkılıyor» diyordu. Durup dururken.. Ben de «geçer» diyordum. «Sevineceksin» diyordum.

Sakallı adam dalgın. Çocuğa kucagında yer de-

giştiriyor; çocuk esniyor.

«Birşeyler daha söylüyordu. Değişik bir hal gelmişti üstüne. Önce buna da aldırılmıyordum. Ama sonradan beni düşündürmedi değil. Beş yıllık karım, son zamanlarda beni beğenmez olmuştu. Kalkıp oturmamda, konuşmamda, hele sakalımda bir eksik, bir fazla taraf bulup yüzüme vuruyordu. Beni beğenmiyordu artık. Benden yavaş yavaş uzaklaştığını hissediyordum. Gençtir, toydur, diyordum. Aramızdaki yaş farkını bilmez degildim. Begim ossaat kafama büyük bir tokmağın indiğini anladım. Lâkin işi şten geçmişti. Hep gençliğine veriyordum. Ona olanca yumuşak davranıyordum. Alttan alıyordum. Yeter geçimimiz olsun da, el ne derse desin, diyordum. Bu ikinci karımdı. İlki doğumda ölmüştü.»

Sakallı tıkanıyor. Hırslanıyor. Kelimeler boğazında düğümliyeniyordu. «İsteseydi sakalımı da keserdim. Kimin hatırı için beg? Şu yavrularım için, başka birşey için değil. Ama ne olursa olsun, bugün çapkın gelirse bağışlarım. Birşeycik demem. Unuturum yaptığını. Şimdilerde köye dönmeğe yüzüm kalmadı. Tanıdıklarım içine çıkmağa sıkılıyorrum. Bu çok ağır bir darbe, beg..»

Sakallı adam bunları söyledikten sonra, kalın kumaşlı eski ceketinin iç cebinden büyük, buruşuk bir bez çıkardı. Alnını sildi. Ağzının yanlarını sildi. Sonra burnunu sildi. Kucağındaki çocuk da hayli sıkılmıştı. Babası ayağa kaldırmak istiyor, dizinde oyalamak istiyor, çocuk durmuyordu. Pencere kenarında duran hemşire gelip çocuğu kollarına aldı. Masa üzerindeki yarıya inmiş süt şişesini ağzına götürdü.

«Memur beg» dedi sakallı; yüzünü masaya, memura yaklaştırdı. Sesi titriyordu. «İçimde büyük bir korku var. Beni dört gündür sersem eden de bu. Eğer karım, dayısının evine gitmemişse ben mahy oldum. Öbür çocuğu da köyden getirir Yuvaya veririm. Başımı alır giderim sonra.»

Sakallı adam nerdeyse ağlıyacak,

«Yo.. Yo.. Vallahi elimi sürmem.. Canı cehenne me. Öldürüp de onu masum, zavallı mı yapacağım?»

Eakımsız Çocukları Koruma Derneğinin genç memuru, usançlı bir alışkanlıkla, Yuvaya alınacak çocuklar için doldurulacak sicil kâğıdını makineye geçirdi.

«Peki, çocuğu yuvaya alacağız. Yalnız en geç onbeş güne kadar çocuğun nüfus cüzdanını çıkarıp gönder. Adı ne çocuğun?»

MERYEM ve İSA

Kumral, sarı yüzlü genç kadın kapıyı iki kez vurup içeri girdiğinde, ilk anda odada kimseler yok sanısına kapıldı. Başını, okumakta olduğu bir yazıdan kaldıran memur:

«Buyurun efendim...» dedi.

Kadın kucağındaki çıkını dikkatle tutarak ilerledi. Solgun kısa ceketinin altındaki kirli entarisi önce kimildadı. Topukları kırılmış ayakkabı içindeki müslüm çoraplı ayaklar ilerledi. Üç adım sonra hepsi durdu. Kadın da durdu.

Memur, masasının önündeki iskemleyi gösterdi: «Oturun şöyle.»

Kadın iskemleye oturdu. Dağınık, düz kumral saçlı başı biraz öne düştü. Henüz öğretilmiş sanılan, acemi, kekeme bir anlatımla:

«Çocuğumu yuvaya vermek istiyorum» dedi.

Memur masadan uzandı. Kadının kucağındaki çıkını bu kez kundak olarak gördü.

«Aç yahu yüzüntü» dedi; çocuk biraz soluk alsın. Niye bu kadar sarmış sarmalamışsın?»

Kadın cevap vermedi. Ama kumral, güzel yüzü memura döndü.

Memur:

«Niçin çocuğu yuvaya vermek istiyorsunuz?. Babası nerde?»

«Yok babası?»

«Nasıl yok?»

«Yok gibi birşey. Hem bu sizce çok önemli mi? Diyelim vardı., sonra bir gün bırakıp gitti. Gittiği yeri hiç kimse bilmiyor.»

«Nikâhınız?»

«Hayır yoktu. Nasıl olsa bir gün nikâh yapacağımı söylerdı. Bunun için de nüfus cüzdanım hep onun yanında dururdu. Ben de inanırdım tabii. Gebe olduğumu anladığımda sevineceğini, hiç olmazsa bu suretle nikâh kıyacağını umut ediyordum. Tam tersine oldu. Beni daha çok ihmal etmeğe başladı. Bütün günüm çocuğumla geçiyordu.»

Kadın çocuğuna bakıyordu. Sanki çocuğunu dünyaya henüz getirmişti. Genç memur, çocuğunu boyunca kucağında tutan kadına bakınca birden, bir yerde gördüğü Meryem ile İsa tablosunu ansıdı. Onlara benzetti. Kadın bir içten gelen anlatma, boşalma gereksinmesini duyuyordu. Anlatıyordu:

«Benden hep bir çocuk istiyordu. Bir çocuğumuz olsun da, ne olursa olsun, diyordu. Benimle gizliye yaşardı. Bir zamanlar yanında çalıştığım bir dişçinin yakın akrabasıydı. O bir yerde memurluk yapıyordu. Ayrıca yüksek okulda da kayıtlı olduğunu sonradan öğrenmişim. Dişçi akrabasına gidip gelirken beni tanımıştı.»

«Bir çocuğumuz olsa rahata kavuşacaktı. İçini kemiren, günlerce kendisini yiyip biteren bir korkusu vardı. Çocuğu olunca bu korkuyu yeneceğini sanıyordu. Öyle umut ediyordu ya da. Daha doğrusu erkeklğini idrak edecekti. O öyle söylemiyordu tabii. Ama halinden az çok bunu sezıyordum. Nihayet çocuğumuz oldu. Deli gibiydi. Nasıl seviniyordu.. Dişçi beni evinden kovunca, bana ucuz evlerin bulunduğu bir semtte bir ev tuttu. İki günde bir eve uğruyordu. Bana harçlık bırakıyordu. Bu böyle altı ay devam etti. Son zamanlarda hep sarhoş geliyordu. Çocuk uyanık olsun olmasın karşısına geçiyor, garip garip bakıyordu. Sonra konuşuyordu. Ne mi konuşuyordu?. O sıralar konuşulanları belki cümle cümle çözebiliyordum, ama şimdi hiçbir şey aklımda kalmadı. Birden deliler gibi bağıırırdı. Çocuk uyanırdı. Ben çok korkardım. Çocuğa birşeyler yapması işten değildi. Sonra dili iyice ağırlaşır, kelimeler zor

dökülürdü ağzından. Sar'a nöbetine yakalanmış gibi vücudü titirdi. Sonra çocuğu kucağından bırakıyor; gülmekle ağlamak arası hiçkırıyordu. Evde bizden başka kimse yoktu. Nedensiz olarak korkuyordum. Müthiş korkuyordum. Korkuyordum ya, çocuğumun babasına karşı belirsiz bir bağlılık, bir sevgi duyduğumu saklıyamıyordum. Sonra yorgun, halsiz gelir başını dizime koyup sızardı. Onbeş gün kadar oluyor ki hiç haber alamıyorum. Dışçıye gidip sormağa da yüzüm yok. Kendime de güvenemiyorum. Ama onun hayatı olduğunu bileyim, yeter.»

Kadın sessiz ve kimsesiz geçmiş günlerinin suskunluğunu, kafasında birikmiş, artık bir düzene girmeğe yüz tutmuş olaylar zincirini dışarıya çıkardığı için bir boşluk bir rahatlık duyuyordu. Bunun yanı sıra kendisini dinleyen memurun koruduğu sessizlikten sıkıldı. Sonucu öğrenmeği kesin olarak istedi:

«Çocuğu yuvaya alacak mısınız?»

Sesi toktu. Kulaklardan öteye atlıyan, kelimelerde çınlayan bir sesle konuşuyordu.

Genç memur, kadının bu duygululuğundan hemen sonra, hiç olmazsa hafiften gözyaşı döküleceğini beklemişti. Meryemde bir damla olsun gözyaşı yoktu. Memurun, hiç yoktan aklına kadının, kendisini, anlatacağı duygulu hikâyelerle aldatacağı, bundan yararlanacağı geldi. Zekice gülmek istedi. Hemen ciddileşti. Çocuğun nüfus cüzdanı olmadığından, bu yoldan bir engel bulmak istedi.

«Ne senin, ne de çocuğun nüfus cüzdanı var. Onuz da olmaz ki..»

Meryemin umurunda değil. Memur devam ediyor:

«Sonra alacak olsak bile, seni çocuktan ayırmayız.»

«Ben dışarda çalışacağım.»

«Olmaz.»

«Niye?»

«Çocuk henüz çok küçük. Süt çağında.. Senden ayrılırsa, Tanrı bilir ya yaşama şansı çok azalır. Oysaki sen yanında olunca, herşeyden önce kokun yeter. Sonra Yuvada çalışınca bir miktar aylık da alacaksın.»

Meryem İsa'ya bakıyordu. İsa'nın gözleri bir açılıp bir kapanıyordu. Kendinde değildi. Meryem çocuğundan ayrılmağa, yani çocuğun ölmesine dayanamazdı.

«Çocuğun karnı tok mu?»

«Biraz önce meme emdi.»

«Hemen yuvaya yazıyı yazayım. Bugün git. Dışarıda görülecek bir işin varsa yarın gel. Ha?»

«Hayır, bugün hemen gitmek istiyorum. Dışarda kimi tanıyorum ki.. Sonra ne işim olacak?»

Memur bir cigara yaktı. Meryeme baktı. Meryem İsa'ya bakıyordu.

İsa uyuyordu.

BULUNTU

Odacı Musa kapıyı çalmadan, soluk soluğa içeri girdi.

Genç memur bir elinde çay bardağı, öbüründe

cigara, sabah keyfi yapıyordu. Önünde sabah gazetesi vardı.

«Bey, dedi, dışarda duran kadın çocuğunu bırakıp kaçmış. Beni İbrahim bey dışarı yollamıştı. Kapıda da benden başka kimsecik yoktu. Kadın bundan faydalanmış. Çocuk kanepenin üstünde duruyor. Caddeye çıktık ki, o kalabalıkta nerde bulursun.. Ne yapacağız çocuğu şimdi?»

Hemşire kadın:

«Ne olacak, doğurup doğurup sokağa atıyorlar. Gidi kaltak.. Bir elime geçse hani.. Bayılırtırım dayaktan.»

Memur, odacı Musa'ya sordu:

«Siz ona ne için geldiğini sormuş muydunuz? İçeri girerken benim de dikkatimi çekmişti. Aldırma-
mıştım.»

«Sordum efendim. Ne işin var, dedim. Kucağındaki çocuğu gösterdi yalnızca. Sizin de kapının önünde oturuşuna bakılırsa, çocuğunu Yuvaya verecek diye düşünüyordum.»

«Bu kadını gören başka kimse var mı?»

«Hayır.»

«Çocuğu getirin içeri.»

Genç memur hemşireye döndü:

«Şimdi bir tutanak düzenliyeceğiz. Bir yazıyla çocuğu yuvaya göndereceğiz. Tutanağın bir örneğini de, koğuşturması için Emniyet Müdürlüğüne göndereceğiz. Annesi yakalanırsa herhalde yiyeceği ceza büyüktür.»

Odacı Musa, düzgün kundağı içinde çocuğu getirdi. Önce hemşire koştı. Çocuğun yüzünü örten kundak başını kaldırdı. Gözleri kapalı idi. Bir yapma bebekten hayli çirkindi. Esmer şişman bir adamın bileği büyüklüğünde idi tümü.

Hemşire

«Ah, yavrucuğum» dedi. Genç memur sinirli, kızgın: üç ak kâğıdın arasına iki karbon kâğıdı yerleştirdi. Sonra kâğıtları yazı makinesine taktı. Zile bastı. Odacı Musa geldi.

«Kaçan kadın nasıldı?. Biraz tarif et bakayım.»

«Nasıl tarif edeyim?»

Memur gürlledi:

«Nasıl tarif var mı yahu.. Kadın genç miydi, yaşlı mıydı?. Esmer mi sarışın mıydı?. Üzerinde ne çeşit bir elbise, manto vardı?»

Musa bir iki saniye düşündü.

«Bey, dedi, dur bizim Hasan da görmüş o kadını. Onu da çağırayım.»

Hemşire kadın:

«Çocuğa bir ad konmayacak mı?»

«Konacak tabii. Adlardan bir ad beğen.»

Hemşire gülmek istedi. Gözlerini kırıştırdı.

«Ayol, çocuğun kız mı, oğlan mı olduğunu henüz bilmiyoruz.»

«Sahi, kız mı, oğlan mı?»

«Neye benziyor?. İkisine de tabii.»

İçeri giren odacılara:

«Bu çocuk kız mı, oğlan mı?»

ŞİİR YAZMALI YARIM

YUSUF SAVAŞ

Ki'nin ne derse desin; edebiyatımız bu yıl soruşturma ve açık oturum yönünden epey şanslı geçiyor. Sene başından Varlık 1967 yıllığı başladı ve Ant, Yeditepe, Şiir Sanatı gibi dergiler de sürdürüyorlar. Bazıları da sürdüreceğe benzer. Bunlar, gerek edebiyatımızın bazı sorunlarını günyüzüne çıkarması bakımından, gerekse uzun bir süredir durgunlaşmış olan edebiyatımıza bir eylem kazandırması bakımından yararlıdır.

Biz bunlar arasında ilginç ve ilginç olduğu kadar eğlenceli olması yönünden Ant'ın «Şairler şiirlerini savunuyor» adlı soruşturması üzerinde durmak istiyoruz. Zaten bu soruşturma ile, şiirimizde «ikinci yeni» diye bilinen kuşak adına bazı yıldırımları üzerine çekeceği olasıydı. Ve Attilâ İlhan sert bir çıkış yaptı; Baki Süha Ediboğlu şöyle bir yumuşakça dokundu; bir de Fethi Naci, İlhan ve Ediboğlu'nun aksine soruşturmaya katılanları savundu. Zaten bu soruşturmayı düzenleyen de kendisiydi.

Adı geçen soruşturmada; «Yazdığınız şiirin okurdan koptuğu, şiir okuru sayısını gitgide azalttığı, şiire ilgiyi gevşettiği ileri sürülüyor. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?» (1), sorusuna, «İkinci yeni» hareketinin sürdürücüleri Turgut Uyar, Edip Cansever, Ece Ayhan, Cemal Süreya, Ülkü Tamer ve Ahmet Oktay karşılık verdiler. Bu karşılıkları okuduk ve okuyunca aşağı yukarı tümü de okunmayışlarının sorumluluğunu okurun anlayışsızlığına yükleyen saçmalıklarla karşılaştık. Kendilerini savunma pahasına, okuru bu denli karşısına alan bir sanatçı zümresi görülmemiştir kanısındayız.

Örneğin: «Sanat için sanat diye söylenen salaklar çıkacaktır.» diyerek değer eksikliğini deyişle belirleyen Ülkü Tamer ve «Nedir yani? Okur kutsal dokunulmaz bir varlık mıdır? Onun saygıdeğerliğini kaldırmalı ilkin. (...) Sarsalım okuru, şımartalım...» diyen Ece Ayhan'ın okura başkaldırışını

«Valla bilmem ki..»

Memur; hemşireye

«Siz şu paravanın arkasında çocuğu açsanıza..»

Hemşire çocukla paravanın ardına gitti. Bir iki dakika sonra seslendi:

«Oğlanmış.. Zavalının daha göbeği kesilmemiş..»

Memur makinede yazmaya başladı:

«TUTANAK — 1957 yılı Ekim ayının 13 ncu Salı günü saat 10-10.30 sıralarında; tahminen 22-25 yaşlarında, orta boylu, esmerce, zayıf, üzerinde soluk kahverengi bir manto bulunan, daha çok fakir görünümlü bir kadın. Derneğimizin koridorundaki kapapelerden birinin üstüne, kundak içinde bir hafta-

nasıl bir psikolojiye yormak gerekir? İşte burada ozan kendisinin okunmayışının nedenlerini, okurun şımarıklığında ve de salaklığında aradı mı, rezalete ayyuka çıktı demektir.

Okurun değerini yadırgayan ya da hiçe indiren bir sanatçı istediğince savunsun, kendini yine temize çıkaramaz. Zaten gelişiklik meydana : Ozan hazretleri okur denen bir varlığın, kendi yazdıkları açısından gereğini yadsın; sonra da aynı ozan, yine okurlar karşısında kendini savunma zorunluluğunu duysun.

Attilâ İlhan'ın «şairler şiirlerini savunuyor hesabı da meydana: Memet Fuat ve Fethi Naci'nin toplumcu diye kakmak istediği bu ozanlara gün geçtikçe daha çok hayır denmiyor mu, soruşturma özürüyle kendilerini temize çıkarma olanağı verilecek» (2) diye sertçe vuran sözlerinin yanısıra, Baki Süha Ediboğlu da «Hayır dostum, hayır. Bu dünya, dünya olalı hiçbir cins şair, sizin düşündüğümüz gibi yapmamıştır. Kapalı söylemiş, açık söylemiş, şöyle söylemiş, böyle söylemiş, fakat sonunda kendi sanat gücüyle haika varabilmiştir..» (3) diye karşı çıkmıştır. Ancak Fethi Naci A. İlhan'ın dediği gibi gerçekten de, bir özürle onları savunmayı yeğ görmüştür. Ama aslında gerçek olan, haika varabilmek, haika inebilmek değil midir? Yunus'u, Karacaoğlan'ı Dede Korkut'u yüzyılların ötesinden alıp, çağımızda dimdik ayakta tutan güç nedir. Halktan kopup halk gerçeğinin dokusunu iliklerine dek işlemesinden değil midir? Çağıyla ilgilenmeyen sanatın yaşama hakkı yoktur Çünkü bu yaşama hakkını zaman, kendiliğinden kullandırır. Bu doğal bir kuraldır. Fethi Naci istediği denli «Bu şiirlerin çoğu arada kaynayıp gidecek elbet. Ama onların boşuna olmadığına inanıyorum. Bugün bir etkileri olmasa bile yarının yeni yeni duyurularının serpilip gelişeceği bir ortamı şimdiden hazırlıyorlar.» (4) diye kendini «ikinci yeni»lerin adına avutsun. Zaman, yine işlevini gösterecektir.

lık bir erkek çocuğu bırakmış ve kaybolmuştur. Çocuk bırakıldığı yerden alınıp üstü incelendiğinde şunlar görülmüştür: Damalı, kırmızı bir kundak. Kundakın içinde iki beyaz amerikan çocuk iç çamaşırı, bir muşamba, bir emzik ve bir mavi boncuk. Kadının çocuğu yuvaya vermek istediği, taşıdığı şartlar yüzünden bir zorlukla karşılanacağını sanarak, daha kolay bir yola başvurduğu tahmin edilmektedir.»

«Çocuğun baba adı Adem, ana adı Havva ve kendi adı Hikmet konmuştur. Bu tutanağın tarafımızdan düzenlendiğini ve olayın doğruluğunu ifade eder, onaylarız.» Memur, Odacı, Odacı.

1957

Çünkü, bugün olduğu gibi yarın da:

Yavuklumu erim gider, gelinimi dulum gider,
Leylekler gıgırırken mavileyin gökboyu
Yellerde uça uça uça kınalı tülüm gider,
Dinlemezler aldırılmazlar neylesem,
Karanlık türkülerden bir büyük bölüm, gider. (5)

diyen ve buram buram Anadolu kokan, halk kokan,
şair kazanacaktır. Yoksa yenilik saviyle:

(... Ve adamlar oralarını alır donanmaya katılırdı.

Çıkardı sonra padişah, (Birden bakıyorum el-
lerin değişik). Padişah bağdaş kurar oturur Senin
ayakların gider Giderdi gecede. Sonra o adam uzun,
güzel seni alır Sen (6).

Diye okuyucuya temenna çeken şiir değil.
Ola ki, biz yanılmış olalım

- (1) Ant, Sayı: 12, 21 Mart 1967
- (2) Varlık, Attilâ İlhan, Sayı: 693
- (3) Cumhuriyet, 30 Nisan 1967, Baki Süha Edib-
oğlu
- (4) Papirüs, Sayı: 12, Fethi Naci
- (5) Fazıl Hüsnü Dağlarca
- (6) İlhan Berk

EKZİSTAN

İstemem bu rubu, bu maddeyi
Ba bitmez, tükenmez yululışı ve yapılışı
İstemem seni de ey sevgili
Ev olsan, eşya olsan da.

İstemem seni ey hayat, ey canlılık
Varlığın da, yokluğun da
Yansa da, sönsen de,
İstemem.

Seni de istemem EY BEN
Benki doğayım, gücüm
Öyle sonsuz bir evrenim
Hem doluyum, hem boşum.

İstemem bunca görüntüleri
Ekmegi, kösnüyü
Sevile sızıp kalmayı
Hiç birinizi istemem
Ey güzel hiçlik.

HÜSEYİN ARUK

UMUT ÇİÇEĞİ

MUTSUZ OLURUZ,
UMUTSUZ OLAMAYIZ.

I
Mavi bulutları görmeyi özентimiz,
Neden sonra kapsadı;
Örtümüz oldu, bu kurşun gök
Tedirgin insanlar
Kır-aç toprağım.
Ne zaman, mutluluğumuz olsa;
Bir tren gibi geçer zamanda.

II
Kır-aç toprakta, bir umut çiçeği;
Çakıl dikenlere boy atıyor,
Yokluklar, içerisinde çaresizliği
Uykudan uyanmış çocuk
Kas-katı yüreklerle
Çok-sesli bir vuruşmada

III
Unutulduksa, şimdiye değin
Nasıl olur, yaşarız biz.
İsteyin, çıkarlarımız için gizlerinizi.
İstemeyin dilsizliğimizi.
Kilitliyemezsiniz karanlıklara bizi.
Çekin, çekin yöremizden ahtapot ellerinizi.

KORO

Ezik yaşantılar, içerisinde tükenmişliğimiz,
Mutluluk nedir, bilmezken
Mutsuzlukta; mutluluğu biliriz.

MEHMET ATİLLÂ İPEK

Kandinsky: Ath

AKBANK

Bankacılık Hizmetinde Daima Önde
Tasarrufu

En Çok Destekleyen Banka

AKBANK

TÜRKİYE ÖĞRETMENLER BANKASI

Sayın Diyarbakır'lılar için özel olarak hazırlanan ve 2 Eylül 1967 tarihinde çekilecek hususi keşidede:

1 kişiye	10.000 TL.
1 »	5.000 »
1 »	2.500 »
5 »	1.000 er TL.
15 »	500 er »
14 »	250 er »
50 »	100 er »
50 »	50 er »

Son para yatırma tarihi 5 Haziran 1967
Hesap açtırmakta acele ediniz.

TÜRKİYE ÖĞRETMENLER BANKASI

sizlere bol şanslar diler.

toplum yayinevi

1. GECENİN SONU, ORHAN ASENA, Oyun, 2 lira.
2. KÖY ÖĞRETMENİNE MEKTUPLAR, CEYHUN ATUF KANSU, 3 lira.
3. İSLAMİYET AÇISINDAN ŞEYHLİK-AGALIK, MEHMED EMİN BOZARSLAN, 5 lira.
4. TONGUÇ'UN KİTAPLARI, CEYHUN ATUF KANSU, deneme, 1 lira.
5. ÇARK, JEAN-PAUL SARTRE, Oyun, 2 lira.
6. GENÇ OYUN YAZARINA MEKTUP, C. BAX, 2 lira.
7. RESİM VE RESİM TEKNİKLERİ ÜZERİNE, ADNAN TURANİ 5 lira
8. ADLE, REMZİ İNANÇ, Hikâyeler, 2 lira.
9. DÜĞÜN GECESİ, BERTOLT BRECHT, Oyun, 2 lira.
10. BİR BEYAZ ADAM, ALPAGUT ERENULUG, Oyun, 2,5 lira.
11. BAĞIMSIZLIK GÜLÜ, CEYHUN ATUF KANSU, Şiirler, 3 1 ra.
12. TEMMUZ BİLDİRİSİ, HASAN HÜSEYİN, Şiirler, 3 lira.
13. KADINLAR DA SAVAŞI YITİRDİ, CURZIO MALAPARTE, Oyun, 3 lira
14. DOĞUDA KİTLİK VARDI, HALİL AYTEKİN, 7,5 lira.
15. BİR ERMENİ GENERAL, ATAOL BEHRAMOĞLU, Şiirler, 2 lira.
16. TOPRAK ACRISI YILMAZ GÜMÜŞBAŞ, 3 lira.
17. SOSYALİZM SÖZLÜCÜ, ERDOĞAN BAŞAR, 7,5 lira.
18. PROMETHEUS'UN DÖNÜŞÜ, KAYA ÖZSEZGİN, 2,5 lira.
19. KADIN VE SOSYALİZM, AUGUST BEBEL, I. cilt, 5 lira.
20. KADIN VE SOSYALİZM, AUGUST BEBEL, II. cilt, 7,5 lira.
21. FONTAMARA, İGNAZIO SILONE, Roman, 7,5 lira.
22. SOSYALİST ANLAYIŞ, JEAN JAURES, 5 1 ra.
23. SÖMÜRGE, CHARLES PROST, Oyun, 4 lira.
24. SANAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, ADNAN TURANİ, 5 lira.
25. GIDA EMPERYALİZMİ, OSMAN N. KOÇTÜRK, 5 lira.
26. ÇİN DEVRİMİ VE SONRASI, JEAN-JAQUES BRÉUX, 6 lira.
27. MARKSİST FELSEFE NEDİR, WALDECK ROCHET, 4 lira.

Bütün kitapçılarda arayınız.

TOPLUM YAYINEVİ
P.K. 176 — ANKARA